

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝ
ΜΕΤΩΝΤΗΣ ΑΝΚΑΘΙΣΤΗΣ ΚΟΝΣΤ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1951

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

«Τὸ ἔθνος πρέπει νὰ μάθει νὰ θεωρεῖ ἔθνικόν ὅ,τι εἶναι ἀληθές».

Ἰλιονύσιος Σολωμὸς

Τὸ πιὸ δύσκολο πρᾶγμα εἶναι νὰ μιλήσει ἕνας ποιητὴς γιὰ ἕναν ἄλλον ποιητὴ καὶ μάλιστα σύγχρονό του. Κι' ὅταν μ' ἐπιμονὴ καλέστηκᾶ νὰ τὸ κάνω, ἐδέχτηκα μὲ μύριους δισταγμούς. Ἐδίσταζα μήπως ἀντικρύζοντάς τον μέσ' ἀπὸ τοὺς δικούς μου κόσμους δὲν κατόρθωνα νὰ ἰδῶ ἀντικειμενικὰ κι ἀδικουῖσα χωρὶς νὰ τῷθελα τοὺς δικούς του. Ἀδικουῖσα τὶς προθέσεις του, τὴν τέχνη του, τὸ ἔργο του. Θὰ τῷχα βᾶρος στὴ συνείδησή μου. Προπάντων πού ἀπὸ πολὺν καιρὸ εἶχα πάψει γιὰ διαφόρους λόγους νὰ παρακολουθῶ τὴν ἐξέλιξή του. Ὁ Γεώργιος Δροσίνης εἶταν ἀπὸ καιρὸ ξένος γιὰ μένα. Εἶταν σὰν μιὰ παλιά μου ἀγάπη πού δὲν μὲ θέρμαινε πιά. Εἶμουν μικρὸς μαθητὴς ὅταν πρωτοῆρθα σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ τραγοῦδι του. Κι ἡ μαγεία του, ἡ φτιασμένη θάλεγε κανεὶς μόνο ἀπὸ δροσιὰ κι ἀπλότητα, μὲ παρακολουθοῦσε πάντα. Ἀπὸ τὰ χεῖλη μου δὲν ἔφευγε ποτέ, ὅπως ἔφυγαν τὰ ποιήματα τῶσων ἄλλων ποιητῶν. Πολλὲς φορές ἐπίεζα μάλιστα τὸν ἑαυτὸ μου νὰ τὸ ξεχάσω καὶ πολλὲς φορές ἐνόμισα πῶς τὸ ξεχάσα. Ὅταν στὴν αἰφνίδια προβολὴ μιᾶς εἰκόνας τῆς ζωῆς ἢ τῆς φύσεως ἢ στὴν ἐπιστροφή μιᾶς μνήμης μακρινῆς ξαναρχόταν ἀκάλεστο.

Τί νὰ εἶταν λοιπὸν ὁ μυστικὸς κρίκος πού μ' ἔδενε ἔτσι μ' αὐτό;

Εἶταν ἀπλῶς τὸ τραγοῦδι, ὁ σκοπός, τὸ λίντ, τὸ can'to.

Ὁ Δροσίνης τότε δὲν ἔφτιανε ποιήματα. Ὁ Δροσίνης τραγουδοῦσε. Δὲν εἶχε διαβάσει — ἀπὸ πουθενά δὲν φαίνεται τοῦλάχιστο — τὸν Πῶλ Βερλαῖν πού εἶχε βροντοφωνήσει τὸ «*Avant tout la musique*». Κι ὁμως ἔκανε κι αὐτὸς «ἐπάνω ἀπ' ὄλα μουσικῆ». Ἐκανε κι αὐτὸς τραγοῦδι.

Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι πῶς ὁ Δροσίνης δὲν ἔδινε τὴν προέκταση πού ἔδινε ὁ Πῶλ Βερλαῖν στὸ δικό του τραγοῦδι. Τὸ ἔκανε στατικό, κι ὄχι ὑποβλητικό. Τὸ ἔκανε παιχνιδιάρικο, χαρούμενο, κι ὄχι λυγμὸ καὶ οἰμωγὴ.

Τραγουδοῦσε λόγου χάρι τὴν ξανθὴ του ἀγάπη:

Ξανθὴ μου θέλω στὸν κῆπο νὰ τρέξω,
νὰ κόψω ρόδα, νὰ κόψω πασκαλιά,
μικρὸ στεφάνι ὀλόδροσο νὰ πλέξω
γιὰ τὰ χρυσά σου, τὰ ξέπλεκα μαλλιά.

Καὶ βταν εἶτοι μὲ τ' ἀνθη στολισμένη,
τὴν ὀμορφὴ σου θὰ γύρεις κεφαλὴ,
τάτ' ἡ φωνὴ μου ν' ἀρχίσει πονεμένη
μὲ τέτοια λόγια τραγοῦδι νὰ σοῦ πεῖ.

Σὰν τὸ στεφάνι αὐτὸ πού σὲ στολίζει
καὶ σ' ὀμορφαίνει ἀγάπη μου ξανθὴ,
σὰν τὸ στεφάνι κι ἡ χάρι σου μυρίζει,
σὰν τὸ στεφάνι κι ἡ νιότη σου ἀνθεῖ.

Μὰ μὴ μ' ἀρνίεσαι, ξανθοῦλα, τὸ φιλί σου,
ὁ χρόνος φεύγει καὶ πίσω δὲν γυρνᾶ,
σὰν τὸ στεφάνι αὐτό, — γιὰ συλλογίσου! —
ἢ τόση χάρι κι ἡ νιότη σου περνᾶ.

Πῶς νὰ μὴ γίνεῖ ἀγαπητὸ ἕνα τραγοῦδι τόσο ἀπλό, πῶς νὰ μὴν κατακτήσει ὅλων τὶς καρδιές καὶ πῶς νὰ μὴν ἐπιδράσει στὰ νιάτα τῆς ἐποχῆς του;

Ὁ Πέτρος Βασιλικός, ὅπως ὑπογραφόταν τότε ὁ Κώστας Χατζόπουλος, πού ἐστάθηκε ἀληθινὸς ποιητὴς, πού εἶχε σπάνια ὀσφρηση τῆς ὀμορφιάς κι ἀξίζε γι αὐτὸ νὰ τιμηθεῖ καὶ νὰ γιορταστεῖ κάποτε πολὺ πλατιά, νέος τότε, στὴν πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ, ἄφηνε νὰ ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὸ Δροσίνη καὶ νὰ συνεχίσει γιὰ τὴ δική του τὴν ξανθοῦλα, πιὸ τεχνικὰ ἴσως:

Ἐλα στὸ κεφάλι τὸ ξανθὸ
νὰ σοῦ βάλω τ' ὀμορφο στεφάνι,
πού γιὰ σὲ ὀλη νύχτα ἔχω κάνει
νὰ στολιῶ μ' ἀνθη τὸν ἀνθὸ.

Ἰδὲς το! Τί ὀραία πού θὰ πάει
τοῦ ξανθοχλωμοῦ σου κεφαλιού!
Ἀπὸ τὰ ὀστερνά εἶναι τοῦ Ἀπριλιοῦ
κι ἀπ' τὰ πρῶτα λούλουδα τοῦ Μάη.

Κι εἶτοι μὲ τὰ ρόδα στὰ μαλλιά
κι ἔτσι στὰ ὀλόλευκα ντυμένη
νὰ θαρρῶ πῶς σφιγγῶ ἀναστημένη
τὴν Πρωτομαγιά στὴν ἀγκαλιά.

Ἡ ἐπίδραση τοῦ τραγοῦδιού τοῦ Δρο-

σίνη στην πείρησή μας του τέλους του περασμένου και της αρχής του δικού μας αιώνα είχαν ολοφάνερα. Ο Μιλτιάδης Μαλακάσης στα «Συντρίμματά» του είχε υποστεί κι αυτός κάποιαν επίδραση απ' το τραγούδι του Δροσίνη. Ο Γιώργος Ἀθάνας επίσης. Ο Στέλιος Σπεράντζας επίσης. Ἀλλά και ἄλλοι πού δέν κατόρθωσαν νά ἐπιπλεύσουν ἀπό τὰ κύματα τῆς λησμονιάς, εἶταν κολλημένοι θαρρεῖς στο ποιητικό ἄρμα τοῦ Δροσίνη.

Στὴ μνήμη μου ἔρχονται τώρα σὰ μακρινοί, λησμονημένοι ἀντίλαλοι, ἡ Μαρίκα Πίπιζα κι ὁ Σαγιαξῆς. Κι οἱ δύο τους ἀπηχοῦσαν μὲ κάποια δουλικότητα τὸ τραγούδι τοῦ Δροσίνη.

Ὁ Δροσίνης λ. χ. τραγουδοῦσε :

Ἐπέθανε ἡ ἀγάπη μου! — Γλυκόφωνα πουλιὰ
πού τὴν ἐτραγουδοῦσατε μὲ πρόσχαρη λαλιά,
Μὲς στὴ ζωὴ, στὴ γιότη τῆς καὶ στὴν καλὴ τῆς ὥρα,
ἐλάτε νὰ τὴν κλάψετε καὶ πεθαμὲνὴ τώρα.

Ἐπέθαν' ἡ ἀγάπη μου. Τῆς Ἀνοιξῆς ἀνθοί,
πού τὴν ἐστεφανώσατε πεντάμορφη ξανθὴ,
ἐλάτε τώρα τῆς αὐγῆς τὰ δάκρυα λουσμῆνοι
να τὴν νεκροστολίσετε χλωμὴ καὶ πεθαμὲνῃ...

Κι ὁ Σαγιαξῆς ἐπανελάμβανε ἄτεχνα :

Ἐπέθανε ἡ ἀγάπη μου σὰν ὄνειρο ὠχρὸ
ἐπέθανε ἡ ἀγάπη μου προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ

.....
Ἄσπρα στεφάνια ἐπλεξα μὲ λούλουδα χλωμά
πού περισσὰ τὰ ράντισα μὲ δάκρυα θερμά...

Ὁ Δροσίνης τραγουδοῦσε :

Ἐτίναξε τὴν ἀνθισμὲνὴ ἀμυγδαλιά
μὲ τὰ χεράκια τῆς
καὶ γέμισαν ἀπ' ἀνθὴ οἱ ὄμοι, ἡ ἀγκαλιά
καὶ τὰ μαλλάκια τῆς.

Κι ἡ Μαρίκα Πίπιζα ἀπηχοῦσε :

Ἐβιάστηκε ν' ἀνθίσει ἡ μυγδαλιά
ἐβιάστηκα κι ἐγὼ νὰ σ' ἀγαπήσω !...

Πολλοὶ ἄλλοι ποιητὲς μας ἐπηρεάστηκαν ἀπ' τὸ τραγούδι τοῦ Δροσίνη. Ἄμεσα ἢ ἔμμεσα. Κι αὐτὸ δείχνει τὴ δύναμή του. Ὁ Δροσίνης εἶχε αὐτὸ τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ. Εἶχε αὐτὸ τὸ ταλέντο πού δέν τὸ εἶχαν οἱ σύντροφοί του τῆς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς. Οὔτε ὁ Καμπᾶς, οὔτε ὁ Πολέμης, οὔτε ὁ Παλαμᾶς. Ὁ τελευταῖος σ' ἓνα ἄρθρο του γιὰ τὰ μεγάλα (σὲ ἔκταση δηλαδὴ μεγάλα) ποιήματα, δημοσιευμένο ἂν δέν μὲ ξεγελᾶ ἡ μνήμη μου στὸ περιοδικὸ «Κριτικὴ» πού ἐβγαζαν ὁ Λαμπελὲτ κι ὁ Ἀξιῶτης, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τοὺς προτιμημένους του ποιητὲς πού εἶταν ὁ Λεκόντ ντέ Λίλ, ὁ Ἀμερικανὸς Οὐίτμαν, ὁ Βερράρεν καὶ δὲ θυμᾶμαι ποιοὶ ἄλλοι, πρόσθεσε καὶ μερικὲς συγκαταβατικὲς φράσεις καὶ γιὰ τὸν Πῶλ

Βερλαῖν. Δέν μπορούσε νὰ προμαντέψει πῶς ἐπάνω ἀπ' ὄλους αὐτοὺς θὰ στεκόταν μόνον ὁ τελευταῖος. Ὁ Ἀρχάγγελος αὐτὸς τοῦ πόνου, ὅπως τὸν ὀνόμασα κάποτε. «Παρ' ὅλα τὰ σφάλματά του ἐναντίον τῆς καλαισθησίας καὶ τῆς λογικῆς, μᾶς λέει ὁ André Suarès, παρὰ τὸ κάθε τὶ ἀνώμαλο, φτωχὸ κι ἐπιτηδευμένο πού εἶχε, ὑπάρχουν τριάντα σελίδες τοῦ Βερλαῖν πού κλείνουν τὴν πιὸ φλογερὴ ποίηση πού ἔδωσε ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα. Τριάντα χιλιάδες τόμοι ὁμοιοκαταληξίαι δὲ ζυγίζουν τίποτε μπροστὰ σ' αὐτὲς τὲς ἐλάχιστες σελίδες. Ὁ Βερλαῖν κατεῖχε τὸ αἶσθημα τῆς μουσικῆς καὶ τὴ μουσικὴ τὴν ἴδια. Μόνον ὁ Μπωντλαῖρ πρὶν ἀπ' αὐτὸν παρουσίαζε κάποτε αὐτὴ τὴν τέχνη πού ἀναζητᾶει τὴν καρδιά, πού τὴ βρίσκει, πού τὴν διατρυπᾶ μὲ μιὰ γλυκεῖα αἰχμὴ, πού δαγκώνει καὶ πού χαϊδεύει, πού περιτυλίγει σὰν ἓνα μεγάλο χλιαρὸ κύμα καὶ σταματᾶ ἀφοῦ τὴν διαπεράσει».¹

Ἦστερα ὁ Παλαμᾶς σὰ νὰ μετάνοιωσε. Καὶ πῆρε ἴσως γι αὐτὸ καὶ μετέφρασε κάποια τραγούδια τοῦ Βερλαῖν: Καὶ στὰ Προλογικὰ Σημειώματά του τῆς «Ξανατοπισμένης Μουσικῆς» του προσπάθησε νὰ ἐπανορθώσει τὴν παλιά του ἀδικία. «Εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου πολλὰί μοναὶ εἰσίν». Ὑπάρχουν ποιητὲς μίνορες, λέγει, πιὸ ἀγαπητοὶ ἀπὸ τοὺς «ὕψηλότατους». Πάντα νέοι, δέν παλιώνουν. Φτάνει ν' ἀπαντοῦν στὸ δρόμο τους, καλύτερα θὰ ἔλεγα στὸ σταμάτημά τους ἀνάμεσα στὴν αἰωνιότητα, φτάνει ν' ἀπαντοῦν τοὺς ἀνθρώπους πού τὴν ξέρουν καὶ τὴν ἀγαποῦν τὴν Τέχνην, καθὼς πρέπει νὰ τὴν ξέρουν καὶ νὰ τὴν ἀγαποῦν. Σὲ ὅ,τι ἔδραϊο καὶ μόνιμο στέκεται ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τῆς' σὲ ὅ,τι ζεῖ ἀπάνου ἀπὸ τὸ χρόνο, καὶ γιὰ τοῦτο δέν χρειάζεται πού καὶ πῶς νὰ συγχρονισθεῖ, καὶ δέν ἔχει νόημα μὲ τὸ εἶδος τῆς ὁμορφιάς, πού μᾶς τὸ φέρνει ἓνας συρμός, ἓνα ρεῦμα. Γιὰ κείνους λ. χ. πού τὴν αἰσθάνονται τὴν Ποίηση σὲ ὅλη τῆς τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν αἰδιότητα. Τὸ «Εἰς γυναῖκα ἐρωμένην» τῆς Σαπφῶς κι ἓνα ὅποιο ἐπινίκιο τοῦ Πινδάρου εἶναι κατορθώματα ὅμοια ὠραῖα, ζωντανά, ἀξιοθαύμαστα, καὶ παρ' ὅλη τὴ σημαντικὴ διαφορὰ τῆς ἐξωτερικῆς τους φυσιογνωμίας. . . Ἡ μοναχικὴ κιθάρα τῆς Λέσβιας ψάλτριας κι οἱ σοφοὶ χορικοὶ Θίασοι τοῦ Θηβαίου λυρικοῦ ὅμοια τρυποῦν τὲς μουσόληπτες καρδιές.

Ὁ «Γάσπαρ Χάουζερ», τὸ λιγόστιχο τραγούδι τοῦ Βερλαῖν, κι οἱ «Τάφοι» τοῦ Φώσκολου προσφέρουν τὸ ἴδιο ἀπολυτρωτικὸ ἀποτέλεσμα.

Ἐνας φανατικὸς, ἀφιλοπρόσωπος, ἀσυγχρόνιστος καὶ γνώστης καὶ τιμητῆς τῆς

¹) Μετάφραση Γ. Σταυρόπουλου «Πανδώρα», Ἀπρίλιος 1950.

νεοελληνικής Λύρας συγκλονισμούς θά δοκιμάσει αισθητικούς μελετώντας και μιὰ ὠδή τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου και ὀλόκληρο τὸ «Θά βραδιάζει» λ. χ. τοῦ Δροσίνη.

Ἔτσι στὴν οὐσία συμφωνῶ με τὸν ποιητὴ τῆς «Νέας Ὠδῆς τοῦ παλαιοῦ Ἀλκαίου» ἀλλὰ ὄχι και στίς λεπτομέρειες. Γι' αὐτὸ ξαναλέω πιὸ ἀπλά ἀπὸ κεῖνον, πῶς κάθε ποιητὴς γεννιέται με τὸ ἰδιαίτερο χάρισμά του. Ὁ Δροσίνης γεννήθηκε με τὸ χάρισμα τοῦ τραγουδιοῦ, ἐνῶ ὁ Παλαμᾶς γεννήθηκε με

τὸ χάρισμα τῆς Ὠδῆς και τοῦ Ὑμνου.

Κι ὅπως ὁ Δροσίνης δὲν εἶταν για μεγαλόφωνες, ἔτσι κι ὁ Παλαμᾶς δὲν εἶταν για σιγόφωνες ἐκδηλώσεις. Κι οὔτε πείθομαι πῶς ἡ συλλογὴ τοῦ Δροσίνη «Θά βραδυάζει» περιέχει τὰ καλύτερα λυρικά του κομμάτια. Τὰ κομμάτια Ἰσα-Ἰσα ἐκεῖνα πού τὸν χαρακτηρίζουν, πού τὸν κάνουν με μιὰ λέξη Δροσίνη. Ἡ συλλογὴ του αὐτὴ περιέχει ποιήματα κι ὄχι πιὰ τραγούδια. Ποιήματα πού τὰ μέτρα τους, ὁ τρόπος τους, οἱ λέξεις τους θυμίζουν ποιητὲς συγχρόνους του και νεώτερούς του, πού ἄφησε σὲ μιὰ προχωρημένη πιὰ ἡλικία νὰ τὸν ἐπηρεάσουν. Αὐτὸ τὸ ἔκανε κι ὁ Παλαμᾶς.

Ὁ τελευταῖος ὁμως ἐπειδὴ ἔγραφε και κριτικές, πού ἔπαιρναν κάποτε κι ἐξομολογητικό χαρακτήρα, ὁμολόγησε σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς πῶς «εἶναι μαθητὴς τῶν μαθητῶν του.» Ὁ Δροσίνης δὲν βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ τὸ πει και δὲν τὸ εἶπε. Δὲν εἶπε λ.χ. πῶς στὴν «Πύρινη Ρομφαία» και στὸ «Εἶπε» ἀπηχεῖ λίγον Παλαμᾶ. Και στὰ «Κλειστά Βλέφαρα» στὴ «Γαλήνη» και στὸ «Θά βραδυάζει» ἄλλους πολὺ νεωτέρους του. Δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ περιοριστεῖ στὸν ἑαυτὸ του. Ν' ἄρκεστεῖ στὸ δῶρο πού τοῦ εἶχε δώσει ὁ Θεός, τὸ μοναδικὸ κι ὑπέροκαλο. Τὸ δῶρο ἄς ποῦμε τὸ Σαπφικό. Ἄρχισε νὰ παραμερίζει τίς δικές του ιδιότητες, τὰ δικά του στοιχεῖα και νὰ τ' ἀναπληρῶνει με ξένα. Κι αὐτὸς πού εἶταν φτιασμένος μόνο για μουσική, αὐτὸς πού μόνο τραγουδοῦσε, αὐτὸς πού εἶταν ἀπλόφωνος, αὐτὸς πού εἶχε τὴν τέχνη νὰ γγίξει τὴν ἀνθρώπινη καρδιά μ' ἓνα μελωδι-

κὸ τίποτε, ἄρχισε νὰ φιλοσοφεῖ, νὰ ἠθικολογεῖ, νὰ ρητορεύει, νὰ γίνεται γνωμικός, περιγραφικός.

Τότε θά με ρωτήσῃ κανεὶς ξαφνιασμένος: Πού εἶναι ὁ ἀληθινὸς Δροσίνης; Και θά τοῦ ἀπαντήσω: Παντοῦ! Μέσα σ' ὄλες του τίς ποιητικές συλλογές, δεκαπέντε ἢ δεκαἕξη τὸν ἀριθμὸ. Σὲ κάθε μιὰ λοιπὸν ἀπ' αὐτὲς, ὅποιος ξέρει νὰ διαβάσει, θά ξεχωρίσει, θά διαλέξει δυὸ και τρία καμμιὰ φορὰ και περισσότερα τραγούδια, πού

εἶναι γνήσια, προσωπικά τοῦ Δροσίνη. Πού μέσα τους δὲν ἔχουν παρεισφρήσει ἄλλων φωνές. Πού εἶναι σφραγισμένα με τὴ σφραγίδα του. Ἄδολα και ἀθόλωτα.

Τόσο λίγα; Θά με ρωτήσῃ πάλι;

Ἰσα-Ἰσα γι' αὐτὸ ἔβαλα παραπάνω τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα τῆς ὠραίας μελέτης τοῦ André Suarés, για τὸν ἀθάνατο ποιητὴ τῆς Γαλλίας τὸν Πῶλ Βερλαῖν. «Παρ' ὄλα τὰ σφάλματά του ἐναντίον τῆς καλαισθησίας και τῆς λογικῆς, μᾶς λέγει, παρὰ τὸ καθετὶ ἀνώμαλο, φτωχὸ κι ἐπιτηδευμένο πού εἶχε, ὑπάρχουν τριάντα σελίδες τοῦ Βερλαῖν πού κλείνουν τὴν πιὸ φλογερὴ ποίηση πού ἔδωσε ποτὲ ἡ Γαλλι-

κὴ γλῶσσα». Τὰ ἴδια ἐπάνω-κάτω, ἀλλὰ τροποποιημένα, θά ἔλεγα στὴ δική μας περίπτωση.

Παρ' ὄλα τὰ δανείσματά του, παρὰ τὸ καθετὶ εὐκολο, πού εἶχε, ὑπάρχουν τριάντα σελίδες τοῦ Δροσίνη πού κλείνουν τὴν πιὸ δροσερὴ και τὴν πιὸ γλυκιὰ ποίηση πού ἔδωσε ἡ Νεοελληνικὴ γλῶσσα.

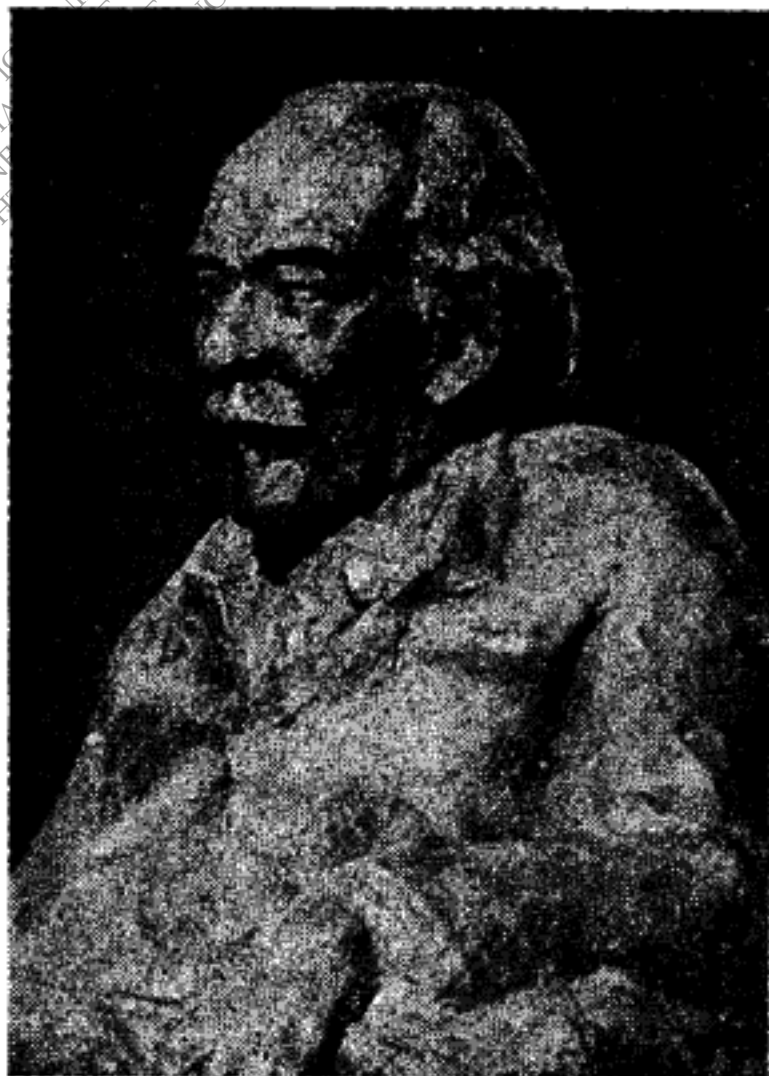
Και θά με ρωτήσῃ πάλι κανεὶς:

Μὰ με τόσο λίγες σελίδες μπορεῖ νὰ ἐπιζήσῃ κανεὶς ὡς ἀξιόλογος, μεγάλος ποιητὴς;

Και θά τοῦ ἀπαντήσω:

Μὲ τόσο λίγες και με λιγώτερες.

Μὲ τόσο λίγες θά ἐπιζήσουν κι ὁ ἴδιος ὁ Σολωμὸς κι ὁ ἴδιος ὁ Κάλβος και ὁ ἴδιος ὁ Βαλαωρίτης και ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς και με πολὺ λιγότερες θά ἐπιζήσουν ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, ὁ Γεράσιμος Μαρκορᾶς, ὁ Λορέντζος Μαβίλης, ὁ Βιζυηνός, ὁ Κ. Καβάφης, ὁ Λάμπρος Πορφύρας, ὁ Γιάννης

Β. ΦΑΛΗΡΕΑ

Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Γρυπάρης, ὁ Μιλτιάδης Μαλακάσης, ὁ Κώστας Χατζόπουλος, ὁ καθένας μὲ τὴν αἴγλη του, τὴ λαμπηδόνα του, τὸ στεφάνι του τὸ ἡλιοάχιδο ἢ τὸ φεγγαροάχιδο, τὸ λουλουδένιο ἢ τὸ ἀγκάθινο.

Νά, γιατί ζηλεύω ὄσους πεθαίνουν νέοι. Τραγουδοῦν μ' ὄλα τὰ νιάτα τους καὶ μ' ὄλη τὴν ὀρμή τους. Κι ἀξαφνα πεθαίνουν στὴν ἀρχὴ ἢ στὴ μέση τοῦ δρόμου των. Τοὺς παίρνει ὁ Θεὸς γύρω ἀπὸ τὸ θρόνο του. Κι ἐμεῖς λέμε: «Κρίμα πὺ πέθαναν τόσο νέοι! Τί θὰ μᾶς ἔδιναν ἂν ἐξοῦσαν ἀκόμα λίγα χρόνια!»

Ἔ, λοιπὸν δὲν θὰ μᾶς ἔδιναν παρὰ ἐπαναλήψεις. Κι ὁ Βύρων κι ὁ Σέλλεϋ κι ὁ Κήτης κι ὁ Λεοπάρντι κι ὁ Νοβάλης κι ὁ Κρυστάλλης καὶ τόσοι ἄλλοι ἀγαπημένοι μας. Ἐνῶ τώρα κρατοῦμε στὴ μνήμη μας τίς ὠραίες μορφές τους, νεανικές, ἀρυτίδωτες, ἀγέραςτες, φωτισμένες ἀπὸ τὸ ἀπολλώνιο φῶς.

Τὰ ἴδια δὲν εἶπα στὸν ὕμνο μου γιὰ τὸν Ὀρφέα:

Κι ἤπιες ἀπ' ὄλα τὰ κρασιά: Τῶν πρώτων
καὶ τῶν στερνῶν ἐρώτων.

Τῆς Γυναίκας, τῆς Ποίησης, τῆς Πατρίδας
καὶ τὸ κρασί τῆς μακρινῆς Κολχίδας.

Κι ὅταν σὲ γύραν οἱ καθμοὶ κι οἱ λῦπες,
τὸ μῆμα σου ἀνοιχτὸ θωρῶντας εἶπες:

—Τί θ' ἀπομείνει ἀπ' ὄλα' αὐτά; —Κι ἡ Λήθη
(ἀπὸ ποιά βύθη;) ξάφνου σοῦ ἀποκρίθη:

—Μόλις τρίτη φορά τὸρνίθι κράζει,
καπνὸς τὸ καθετί, ἔργο σου ἢ πράξη!
Πέτρα μὲς στὸ κενὸ τὸ πέρασμα σου!
Μ' ἀθάνατο θὰ μείνει τὸνομά σου!

Οἱ στίχοι αὐτοὶ ταιριάζουν γιὰ ὄλους τοὺς ἀληθινούς ποιητές. Δικούς μας καὶ ξένους. Ἀρχαίους καὶ μοντέρνους.

* * *

Μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν ἐνενήντα θαλερῶν χρόνων τοῦ Δροσίνη κι ὄστερα γιὰ τὸ θάνατό του, γραφῆκαν κάμποσα ἄρθρα καὶ σημειώματα. Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἰωάννης Καλιτσουνάκης εἶπεν ὅτι δὲν παύει ἀπὸ τὸ νὰ πιστεύει ὅτι «ἡ ποίησης τοῦ Χάϊνε ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν, ἄλλως, προσθέτει, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει τυχαία πνευματικὴ συγγένεια μετὰ τῶν δύο ποιητῶν».

Εἶναι φανερὰ πὺς ὁ συνάδελφος παρεπλανήθη ἀπὸ κάποια ἐξομολόγηση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ πὺ κάνει στὰ «Σκόρπια Φύλλα τῆς ζωῆς του»:

«Ἀπὸ τὰ τραγουδάκια, λέγει, ὁ Δροσίνης πὺ βρῆκα ξεφυλλῶντας τίς γαλλικὲς ὀπερέττες, τίς ἀγορασμένες στὸ δρόμο κι' ἀπὸ μιὰ πρόστυχη λαϊκὴ ἔκδοση τραγουδιῶν τοῦ Πῶλ ντέ Κόκ . . . ἐπηρεασμένος ἔγραφα τοὺς στίχους πὺ ἔστελνα καὶ δημοσιεύονταν μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἀράχνη,

νέος τότε, στὸ Ραμπαγᾶ. Κατὰ καλὴ μου τύχη, ἐξακολουθεῖ, γλήγορα, ἀνέβηκα παραπάνω ἀπὸ τὸ πολὺ ταπεινὸ αὐτὸ ἐπίπεδο. Εἶχα ἀρχίσει γερμανικὸ μάθημα, κι ὁ δάσκαλός μου ὄστερ' ἀπὸ λίγες μέρες μούφερνε μιὰ Γερμανικὴ Ἀνθολογία καὶ μού ὑπαγόρευε νὰ γράψω καὶ ν' ἀποστηθίσω ἕνα τραγουδάκι τοῦ Χάϊνε ἀφοῦ μού ἐξήγησε Ἑλληνικὰ τὸ νόημά του. Καὶ κάθε τόσο μού ὑπαγόρευε ἄλλο. Αὐτὸ εἶταν σὰν ἀποκάλυψη γιὰ μένα. Μού φαίνονταν τόσο χαριτωμένα, μὰ καὶ τόσο ἀπλά καὶ εὐκόλα πὺ εἶπα μέσα μου: Τέτοια μπορῶ κι ἐγὼ νὰ γράψω! . . .»

Νά, ἀπὸ πὺ παρασύρθηκε ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος.

Μπορεῖ ὁ Δροσίνης νὰ πῆρε κάποια ἐξωτρικὰ γνωρίσματα τοῦ Χάϊνε. Τὴν ἐπιγραμματικὴ συντομία, τὸ παιχνιδισμα τοῦ στίχου, τὴν ἀπλότητα τῆς κατασκευῆς του, τὴ μελωδικότητά του. Τοῦ ξέφυγε ὄμως κάτι βαθύτερο. Τοῦ ξέφυγεν ὁ πόνος, ὁ σαρκασμὸς, ἡ ἀγωνία, τὸ ἀγχος, ὁ κλαυσίγελως τοῦ ποιητῆ τῆς Λορελάης.

Τέτοια στοιχεῖα δὲν τὰ εἶχε ποτὲ ὁ ποιητῆς τῶν «Ἀμάραντων» καὶ τῶν «Φευγᾶτων Χελιδονιῶν». Ἡ ποίησή του ἔμεινε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος γελαστή. Ἀπόνετη μπορῶ νὰ πῶ. Σὰν τὴν ποίηση τοῦ Φρανσουᾶ Κοπέ, πὺ εἶταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πραγματικούς δασκάλους τῆς νιότης του. Ἐνας ἄλλος συνάδελφός μου στὴν Ἀκαδημία μᾶς λέγει πὺς ὁ Δροσίνης καὶ στίς μεγαλῆτερες ἀνατάσεις του δὲ χάνεται στὰ σύννεφα. «Ὅχι πὺς τοῦ ἔλειψε, λέει, πνευματικὴ ἀγωνία ἢ στοχασμὸς, ἀπάνω στὴ βαριὰ μοῖρα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ἐνόσω ἐδῶ κι ἐκεῖ τὰ βλέπουμε νὰ ξεπροβάλλουν φευγαλέα καὶ οἰκονομημένα μέσα στὸ πλαστικὸ στοιχεῖο τοῦ τραγουδιοῦ. Φύση περσότερο συναισθηματικὴ κι ὠραϊολάτρισσα παρὰ θεωρητικὴ κι ἐνατενιστικὴ, γύρεψε παρηγοριὰ κι ἀντίβαρο στὴν ὀμορφιά τῶν πραγμάτων . . .».

Τὸ ἄλλο πὺ λέγεται γιὰ τὴν Ἀθηναϊκὴ Σχολή, πὺς δηλαδὴ σὲ μόνη αὐτὴ ἔλαχε ὁ κλῆρος νὰ ξαναφέρει τὴν ποίησή μας καὶ τὴ γλῶσσα μας στίς ζωντανὲς πηγές τῆς ζωῆς ἀπ' ὄπου τίς εἶχε γιὰ δεκαετηρίδες ἀποκόψει ἢ λόγια παράδοση, δὲν εἶναι πέρα καὶ πέρα σωστό. Γιατὶ ὄλοι ξέρουμε πὺς εἶχαν ἀκουστῆ ἤδη κι ἄλλων φωνῆς σὲ τόνο πολὺ πιὸ κατεβασμένο ἀπὸ τὸν τόνο τῶν καθαρευουσιάνων ρωμαντικῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀχιλλέας Παράσχος, παίρνοντας τὴν ταπεινὴ, ἀνθρώπινη μιλιὰ τραγουδοῦσε πονεμένα:

Κλειστήτε μάτια μου κλειστήτε
εἰς τὸ σκοτάδι
Χέρια στὸ στήθος σταυρωθήτε,
ἐσκουραοτήτε·
ἦρθε τὸ βράδυ!

Σταθθε πόδια κουρασμένα,
τό μνήμα εφάνη
Ξαπλώσατε σαβανωμένα
δυστυχισμένα
ό δρόμος φτάνει.

"Υπνο καρδιά· καρδιά κοιμήσου,
στής γης τὰ στήθη.
στή γή θά πάφουν οι παλμοί σου
κι οι γογγυσμοί σου,
Χόρτασε Λήθη!

Νομίζει κανείς πως άκούει σπαραχτι-
κούς λυγμούς του ίδιου του Πάωλ Βερλαίν,
πού ήρθε πολύ πιο ύστερα απ' αυτόν.

"Ένας μέγας μαύρος ύπνος
πέφτει επάνω στη ζωή μου,
κάθε έλπίδα μου κοιμήσου,
κάθε πεθυμιά κοιμήσου!..."

Κι ο Ίωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ο
κάτοπιν ένδοξος Ζάν Μορεάς, στις «Τρυ-
γόνες και Έχιδνές» του που τύπωσε στά
1874, πριν φανούν δηλαδή οι βάρδοι του
Ραμπαγά, τραγουδούσε αντίρωμαντικά κι
άντιρητορικά, άδιάφορο άν ακόμα άτεχνα:

Θυμάσαι εκεί στην έξοχή στά χόρτα τὰ χλωρά,
τί μούπες μιά φορά;

"Αχ, όλα τὰ λησμόνησες τὰ λόγια που για μένα
έβγαϊναν απ' τὰ χείλη σου, τὰ χείλη τ' άνθισμένα,
άχ, όλα τὰ λησμόνησες, μά έγω δέ λημονώ
τί μούπες σάν καθόμασταν στό χόρτο τό χλωρό,

Θυμάσαι τί έκάναμε στά χόρτα τὰ χλωρά
μικρή μου, μιά φορά;

"Αχ, όλα τὰ λησμόνησες, μά έγω δέ λημονώ
πόσο γλυκά φιλιόμασταν στό χόρτο τό χλωρό.

Στόν έπικήδειο λόγο που έξεφώνησα
άπό μέρος της Άκαδημίας Άθηνών έμπρός
στό φέρετρο του άλησμόνητου ποιητή
είπα μεταξύ άλλων: «Τό τί έσήμαινε Ά-
θηναϊκή Σχολή, δέν άργησε νά φανή. Έ-
σήμαινε ύπερπήδηση του ψευτορωμαντι-
σμού που έμάστιζε την έποχή εκείνη και
πλησίασμα προς την Έπτανησιακή Σχολή.
Πρός τό μεγάλο μας έθνικό ποιητή, Διο-
νύσιο Σολωμό, και τή λαμπρή του πλειά-
δα». Όμως εκείνο που δένει ουσιαστικά
την Άθηναϊκή Σχολή με την Έπτανησια-
κή είναι ο δημοτικισμός. Όπως ο Σολω-
μός, νέος, άρχισε την ποιητική του έκδή-
λωση γράφοντας Ιταλικά, έτσι κι ο Παλα-
μάς κι ο Δροσίνης νέοι άρχισαν γράφον-
τας καθαρευουσιάνικα. Τό Σολωμό τόν έ-
φερε στόν ίσο δρόμο ο Σπυρίδων Τρικού-
πης κι ο Φωριέλ με τή συλλογή του των
δημοτικων μας τραγουδιων. «Μ' εκείνο τό
γυμνασμένο πνεύμα, λέγει ο Πολυλάς, ο-
που τόν οδήγησε ασφαλώς εις όλες τις ι-

στορικές έρευνες, ώστε νά θεωρείται, με
άλλους ολίγους, θεμελιωτής νέας ιστορι-
κής μεθόδου, ο Φωριέλ έγνώρισε τή φύση
της νεοελληνικής γλώσσας. Και εις τὰ ά-
ξιόλογα προλεγόμενά του της Συλλογής,
έκήρυττε ότι ή γλώσσα είναι μία και έχει
στερεον όμοειδή χαρακτήρα, ότι είναι ή
ώραιότερη των ευρωπαϊκων γλωσσων, ή
έπιδεχτικώτερη νά τελειοποιηθει...».

Τόν ευεργετικό, τόν άπολυτρωτικό ρό-
λο που έπαιξαν επάνω στό Σολωμό και
κατά συνέπεια και σε όλους τους κατόπιν
μαθητές του ο Σπυρίδων Τρικούπης κι ο
Φωριέλ, τόν έπαιξεν επάνω στό Δροσίνη
και τόν Παλαμά, ο Νικόλαος Πολίτης. Αυ-
τός τους άπελευθέρωσε από την καθα-
ρεύουσα και τόν ψευτορωμαντισμό. Αυτός
τους έγύρισε πίσω στην Έλληνική ζωή
και την έλληνική φύση. Αυτός τους άπο-
κάλυψε τις όμορφίες που κρύβουν τὰ δη-
μοτικά μας τραγούδια, οι λαϊκές παραδό-
σεις και παροιμίες μας, τὰ παραμύθια
μας, οι θρύλοι μας, οι θησαυροί μας. Γι'
αυτό ο Δροσίνης στά «Φευγάτα Χελιδό-
νια» του σελ. 19 του πλέκει τό έγκώμιο:

Ξεπλανημένοι απ' τὰ καμπίσια πλάτια
σε σμίξαμε. "Η άντρίκια σου μορφή,
τά δυο βαθιά μεγάλα, μαύρα μάτια,
γεμάτα κάποια δύναμη κρυφή,

μάς έσυραν σε' άγνωστα μονοπάτια
που άνέβαινες, θωρώντας στην κορφή
με πόθο των Νεράιδων τὰ παλάτια,—
σε σμίξαμε σε νιώτεροι άδερφοί.

Μάγος, προφήτης, οδηγός μας,—δμως
απ' τή ζωή μακρύτερος ο δρόμος,
κι άξαφνα στάθηκες μεσοδρομής.

Τιμή και δόξα πως ο Πρώτος είσουν Ι
άκολουθώντας άλλοι θά πατήσουν
δπου δέ φτάσαμε μαζί σου έμείς.

Είναι κρίμα βέβαια που τό τραγουδι
του Σολωμού δέν είχεν εύθους έξ αρχής
τόν άπαιτούμενον αντίλαλο στους ποιη-
τές της Άθηναϊκής Σχολής παρά μόνον
ως γλώσσα. Τραγούδια σάν την «Άγνωρι-
στη», την «Εύρυκόμη» τή «Φαρμακωμένη»
των πρώτων τεσσάρων στροφων, και κά-
ποια άλλα του ποιητή του «Υμνου εις
την Έλευθερίαν» με τό πνευματικό περιε-
χόμενό τους και την προέκτασή τους μέσα
στό όνειρο, δέν εύρηκαν πραγματική συ-
νέχεια παρά στους άμέσως μετέπειτα
ποιητές. Τό τραγουδι του Δροσίνης στην
πολύχρονη διαδρομή του έχασε την πρώ-
τη του γνησιότητα και μεταμορφώθηκε
πότε σε ποίημα, πότε σε μπαλάντα, πότε
σε έπίγραμμα, πότε σε ζωγραφιά όπως εί-
ναι λ. χ. ο ώραιος «Έσπερινός» του (Γα-
λήνη σελ. 27).

2) Μετάφραση Γ. Σταυρόπουλου «Πανδώρα», Ά-
πρίλιος 1950.

Στὸ ρημαγμένο παρεκκλήσι,
τῆς Ἄνοιξης τὸ θεῖο κοντόλι,
εἰκόνες ἔχει ζωγραφίσει
μὲ τ' ἀγριολούλουδα τοῦ Ἀπρίλη,

Ὁ ἥλιος, γέρνοντας στὴ δύση,
μπροστὰ στοῦ Ἱεροῦ τὴν πύλη,
μπαίνει δειλά νὰ προσκυνήσει
κι ἀνάβει ὑπέρλαμπρο καντήλι.

Σκορπᾶ γλυκιὰ μοσκοβολιά
δάφνη στὸν τοῖχο ριζωμένη,
—Θυμίαμα ποῦ καίει ἡ Πίστις,—

Καὶ μιὰ χελιδονοφωλιά
φηλά στὸ Νάρθηκα χτισμένη
ψαλλεὶ τὸ Δόξα ἐν Ὑψίστοις.

Νὰ γιατί οἱ ἐκτιμητὲς τοῦ πραγματικοῦ
ταλέντου τοῦ Δροσίνη διερωτῶνται μὲ
λύπη: Τί ἀπόγινε λοιπόν, μέσα σ' ὄλ' αὐ-
τά, ἡ γλυκόλαλη, ἡ παλιά του κιθάρα;
Γιατί τὴν ἐπαράτησε στὴ μέση τοῦ δρό-
μου του; Γιατί διέσπασε τὴν προσωπικό-
τητά του

Ἡ διάσπασή του ὅμως αὐτή, ἂν τὸν ἐ-
ξασθένησεν ὡς βάρδο καὶ τραγουδιστή,
τοῦ ἔδωσε πλήθεις διάμεσες εὐκαιρίες νὰ
ξετυλίξει ἄλλες του ὑπολανθάνουσες ἱκα-
νότητες καὶ νὰ τὶς ἀναλώσει ὅλες σ' ἔργα
πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἐξυψώσεως
ποῦ τὸν κατέστησαν ἀξιο τῆς εὐγνωμο-
σύνης τοῦ Ἑθνους.

Ὁ Δροσίνης ἐξ ἄλλου συνήθιζε νὰ ἐ-
παναλαμβάνει τὰ θέματά του ἀπὸ τὴ μιὰ
στὴν ἄλλη τοῦ ποιητικῆ συλλογῆ. Τὸ ἴδιο
ἔκανε καὶ γιὰ τὸν καλλογιάννο του, τὸ
προτιμημένο του πουλί. Τὸν ἔψαλλε πολ-
λές φορές. Νομίζει κανεὶς πὼς ὁ κελαϊδι-
σμός τοῦ πουλιοῦ αὐτοῦ ἔδενε τὸν ποιητὴ
μας μ' ἓνα μυστηριώδη κι ἀκατάλυτο δεσμό.

Στὴ συλλογῆ του «Φευγάτα Χελιδόνια»
σελ. 22, τοῦ ἀφιερώνει μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς
ἐπαναλήψεις του:

Θυμοῦμαι πὼς τὸν πρωτογνώρισα:
Τὶς μέρες ποῦ ξαναρχиноῦσε

τὸ πρῶινὸ σκολεϊό, στὸν κήπο μας
κι αὐτὸς γυρνοῦσε.

Μὲς στὸν γλυκότερο ὕπνο μου ἀκουγα,
μὲ τὸ πολὺλόγὸ του στόμα
νὰ μοῦ φωνάζει:—Ὁρα γιὰ ξόπνημα!
κοιμᾶσαι ἀκόμα;

Καλότυχος! Ἐμένα μ' ἔστειλε
δασκάλων σκλάβο ὅλη τὴ μέρα
κί αὐτὸς στοὺς κήπους γύρω χάιρονταν
ἥλιο κι ἀγέρα.

Κι ὅταν σκολνοῦσα τὸν ξανάβρισκα
πότε τὸ χῶμα νὰ σκαλίζει,
πότε μὲς στὰ κλαδιά, σὰν κούμαρο
νὰ κοκκινίζει,

Ἀπὸ μακριὰ κοίταγμα κι ἀκουσμο,
δὲν εἶταν ἀρκετὸ γιὰ μένα,
κράχτες, κλουβιά, ξόβεργα τοῦσσηνα,
μὰ στὰ χαμένα.

Ἀλλαξα σπίτια, ξενιτεύτηκα.
Μὰ στὸ βουνό ἢ στὸ ἀκρογιάλι,
παντοῦ ὄκου πηγα κι ὄκου στάθηκα,
τὸν βρῆκα πάλι.

Πόσες φίλιες σκόρπιες στὸν ἀνεμο
καὶ πόσοι φίλοι ἀπαρνημένοι!
Μόνο ἡ δική του φιλία ἀσάλευτη
πάντα μοῦ μένει.

Φιλία καὶ πῶς μακριὰ ἀπ' τὸ Θάνατο!
Τὸ ξέρω πὼς κι ἀφοῦ πεθάνω
κάθε χρονιά θάχω στὸ μνημα μου
τὸν καλογιάννο.

Τὸ πουλί αὐτό, μὲ τὸν κόκκινο λαιμό,
ὁ καλογιάννος ποῦ ὕμνησε κι ὁ Ἀριστοτέ-
λης Βαλαωρίτης, δὲν ἐστάθηκε μονάχα ὁ
πιστὸς φίλος τοῦ Δροσίνη, δὲν ἔγινε μο-
νάχα τὸ alter ego του. Τὸ πουλί αὐτό, ὁ
καλογιάννος, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Δροσίνης.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

